

OMGAAN MET KINDERMISHANDELING: HET LUKT ALLEEN 'SAMEN' MET COLLEGA'S EN MET OUDERS

Kind en Gezin wil kansen bieden voor kinderen en hun ouders

Veerle VAN ASSCHE¹

Ik start mijn verhaal over omgaan met kindermishandeling, met een wandeling door het bos. Je kent het wel. Je snuift de typische geuren op, wordt rustig van het ruisen van bladeren hoog boven jou, hoort af en toe wat gekraak van takken en de roep van een angstige vogel. Als iemand na de wandeling vraagt wat je hebt opgemerkt, is er veel kans dat je zegt: euh, bomen, wat groen op de grond en vogels. Een minderheid kan antwoorden met: vooral beuk en eik, de gevlekte aronskelk en de bonte vliegenvangervanger.

Zo gaat het ook in het werk van hulpverleners wanneer we raken aan de problematiek van (mogelijke) kindermishandeling. In het werken met gezinnen kom je een waaier aan normen en waarden tegen, manieren waarop ouders en kinderen met elkaar omgaan. Sommige zaken maken je ongerust. Je merkt intuïtief wel allerlei signalen op, maar laat dat net onvoldoende zijn...

Er is meer nodig! Je moet weten dat er zoiets als kindermishandeling bestaat, waar je precies naar moet kijken. De diversiteit aan gezinnen en

de ernst van kindermishandeling dragen bij aan een zekere mate van onzekerheid, bij elke hulpverlener: voel ik de situatie goed aan? Zie ik wat ik moet zien, wat zie ik over het hoofd? En ook: hoe pak ik zoiets aan? Wat zijn de gevolgen als ik actie onderneem? Redenen genoeg dus om niet te (durven) handelen, waardoor er kansen voor kinderen én voor hun ouders blijven liggen.

Het beleid van Kind en Gezin

Voor Kind en Gezin is het een uitdrukkelijke keuze om vorm te geven aan een helder beleid over (de preventie van) kindermishandeling. Dit zijn we verplicht aan kinderen en hun ouders. Dit zijn we ook verplicht aan onze medewerkers. Zij komen op de ene of de andere dag toch in complexe en ingrijpende situaties terecht, waarin kind en ouder beroep op hen doen. Ook de verwachtingen vanuit de Integrale Jeugdhulp zijn expliciet en bevestigen ons uitgangspunt: *"Voorzieningen nemen hun verantwoordelijkheid om een context te creëren waarin elke hulpverlener op een verantwoorde manier kan handelen in verontrustende situaties."*

¹ De auteur is stafmedewerker opvoedingsondersteuning bij Kind en Gezin. Contact: Veerle.VanAssche@kindengezin.be.

In Nederland is onderzoek gedaan naar het expliciteren van een beleid rond kindermishandeling in de vorm van een zogenaamde meldcode (die ondertussen in Nederland bij wet verplicht is). Het gebruik van de meldcode draagt bij tot het maken van afgewogen keuzes, vermindert handelingsverlegenheid, zorgt voor meer meldingen en een betere kwaliteit van meldingen. (Onderzoek meldcode, door Onderzoeksbureau Veldkamp, 2008)

“ Het gebruik van de meldcode draagt bij tot het maken van afgewogen keuzes, vermindert handelingsverlegenheid, zorgt voor meer meldingen en een betere kwaliteit van meldingen. ”

Naast de genoemde voordelen, is de meerwaarde van een duidelijk kader te situeren op verschillende niveaus: we expliciteren onze kijk op kindermishandeling, hoe we omgaan met ouders en gezinnen; we verhelderen onze opdracht, in verbinding met andere actoren; en we verduidelijken de verwachtingen ten aanzien van onze medewerkers evenals de vormen van concrete ondersteuning waarop zij mogen rekenen.

Recent (2013) hebben we in Kind en Gezin onze manier van werken verder op punt gesteld met de uitwerking van een stappenplan dat het handelen van onze medewerkers (verpleegkundigen en gezinsondersteuners, artsen op het consultatiebureau) mee richting kan geven. Voor de concrete vormgeving haalden we inspiratie

uit de Nederlandse meldcode². We kiezen voor eigen accenten die aansluiten bij onze preventieve opdracht en de uitgangspunten van de integrale jeugdhulp inzake omgaan met verontrusting³ en vermaatschappelijking van de zorg.

Kindermishandeling in de preventieve zorg

De preventie van kindermishandeling is opgenomen in het oprichtingsdecreet van Kind en Gezin. Daarnaast sluit deze opdracht naadloos aan bij onze missie, die inspirerend is en de lat meteen hoog legt: *“Kind en Gezin wil, samen met zijn partners, voor elk kind, waar en hoe het ook geboren is of opgroeit, zo veel mogelijk kansen creëren.”* Onze interne doelstelling bevat drie grote luiken: vroegtijdig signalen van verontrustende situaties onderkennen, deze in overleg met ouders ondersteunen, en bij doorverwijzing ondersteunen in samenwerking met andere diensten en hulpverleners.

Wat doen we concreet? Elk gezin waar een kind is geboren, kan beroep doen op onze dienstverlening. Ouders kiezen voor ons op vrijwillige basis. We gaan langs op huisbezoek en nodigen gezinnen uit op het consultatiebureau. Daarmee vertrekken we van een fundamenteel ander uitgangspunt dan hulpverlening: we zijn er omdat er een kind is geboren, niet omdat er problemen zijn of hulp noodzakelijk is. In 2012 kreeg 97% van de gezinnen minstens één huisbezoek in de neonatale periode (jaarverslag 2012).

We ontmoeten de ouder en het kind op een ogenblik dat er heel wat in verandering is:

2 Zie ook <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/huiselijk-geweld/hulp-bieden/meldcode>.

3 Zie ook: Verontrusting: een zaak van iedereen, Jole LOUWAGIE en Koen GEVAERT, in: Tijdschrift voor Welzijnswerk, jg. 36, nr. 327, oktober-november 2012, p. 22.

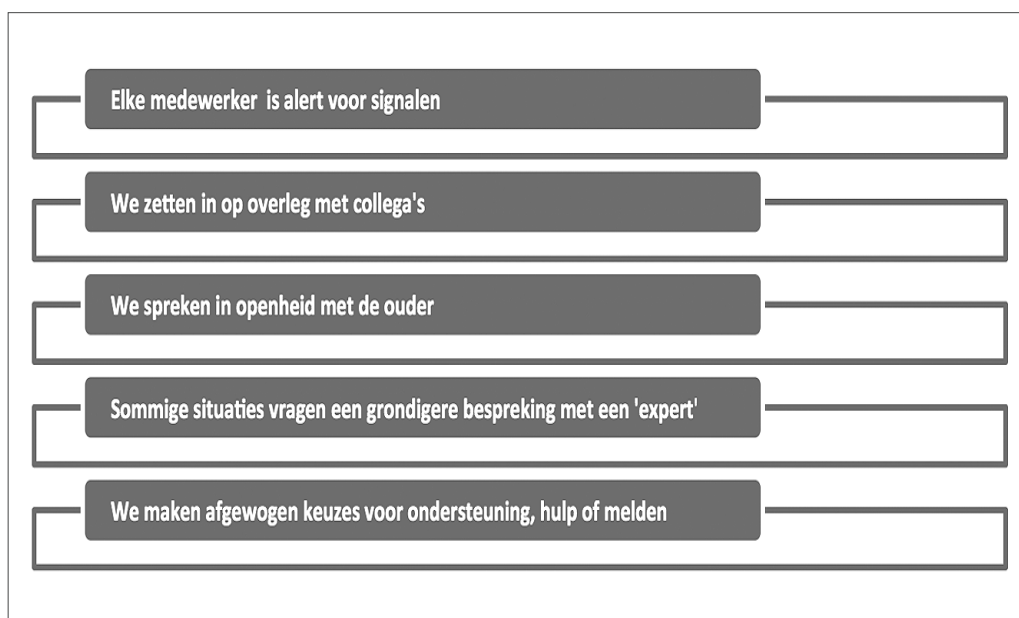
partners worden (opnieuw) ouders, kwetsbaarheden kunnen aan de oppervlakte komen, de komst van het kind kan heel anders zijn dan verwacht, ook vermoeidheid speelt een rol, ... In veel gezinnen gaat het goed. Gelukkig. Er zijn de dagdagelijkse kleine of grotere vragen die opduiken in gezinnen waar kinderen opgroeien, en ouders zoeken naar een evenwicht tussen hun eigen rollen, werk en gezin, de omgang met de kinderen...

Niet elk gezin kent een vanzelfsprekende start. Daar zijn heel uiteenlopende redenen voor. Niet elke ouder krijgt het voor elkaar om zijn kind te bieden wat het nodig heeft, ook al wil de ouder het anders. Niet elk kind beschikt over voldoende kansen om uit te groeien en te ontwikkelen of wordt zelfs bedreigd in zijn ontwikkeling, soms ondervindt het schade van het samenleven in het gezin. Door onze regelmatige contac-

ten zijn we goed geplaatst om snel signalen op te vangen en met ouders op zoek te gaan naar hun krachten, situaties waar het goed gaat of naar bijkomende hulp.

Een stappenplan

In figuur 1 zie je de schematische vorm van het stappenplan. Elk van die stappen is voor onze medewerkers in detail uitgewerkt. Zij krijgen de nodige vorming om met kindermishandeling en met het stappenplan aan de slag te gaan. Het stappenplan is niet enkel een praktisch handvat, maar getuigt ook van een visie op het omgaan met kindermishandeling. Een rode draad is dat je het niet 'alleen' kan: een nauwe samenwerking met collega's is noodzakelijk en hulpverleners en ouders winnen bij een goede samenwerkingsrelatie. Daar gaan we verder op in.

Overleg met collega's

Als we stellen dat elke medewerker in staat moet zijn om te werken met situaties van verontrusting, moeten we dat waarmaken. Dat betekent dat onze ca. 600 verpleegkundigen en 70 gezinsondersteuners en onze 800 artsen op het consultatiebureau alert moeten zijn voor heel uiteenlopende, vaak vage signalen van verontrustende situaties of kindermishandeling. Niet iedereen pikt op dezelfde manier signalen op, of pikt sowieso signalen op die te maken kunnen hebben met kindermishandeling. Volgende kennis helpt om te zien wat je moet zien, of maakt het mogelijk om de ernst van bepaalde signalen te kunnen inschatten. Om deze kennis te verstevigen voorzien we voor nieuwe medewerkers bijvoorbeeld een tweedaagse opleiding.

Kennis volstaat niet. Of en voor welke signalen iemand gevoelig is, heeft ook te maken met iemands levensgeschiedenis, de manier waarop iemand is opgegroeid, waarden en normen die men zich eigen heeft gemaakt, ideeën en verwachtingen die men over een opvoedingssituatie hanteert. Daardoor zijn mensen soms heel gevoelig voor signalen van mishandeling, hebben ze een sterke intuïtie of kunnen ze signalen snel als heel bedreigend inschatten. Het kan ook andersom, namelijk dat mensen zich onbewust afsluiten.

Vaak spelen er allerlei gedachten en gevoelens onbewust een rol in wat we wel of niet doen. Daarom geloven we sterk en investeren we maximaal in overleg tussen collega's. Een bespreking met een collega helpt iemands blik te verbreden, dingen in perspectief te plaatsen en vanuit meerdere perspectieven te benaderen. De meeste verontrustende situaties zijn complex. Om te komen tot afgewogen en beargmenteerde antwoorden kan je geen beroep doen op wiskundige wetmatigheden. Overleg

met collega's biedt direct uitkomst voor verdere acties: wat kan je bespreken, bevragen? Hoe kan je je zorgen verwoorden terwijl je toch in verbinding blijft met de ouder? Want vaak ben je de enige professional die het gezin kent en wil je letterlijk een voet tussen de deur houden. Ouders kunnen immers op elk moment beslissen om niet meer in te gaan op het aanbod van Kind en Gezin.

“**Vaak spelen er allerlei gedachten en gevoelens onbewust een rol in wat we wel of niet doen. Daarom geloven we sterk en investeren we maximaal in overleg tussen collega's.**”

Overleg zorgt voor meer ervaring, een medewerker leert bij voor toekomstige situaties. Gelukkig vormen situaties van verontrusting niet het leeuwenaandeel van het werk in de preventieve zorg. Vragen van collega's naar feedback zijn dan ook ideale leersituaties. Niet in het minst geloven we in overleg als een directe vorm van emotionele ondersteuning: de zorg voor gezinnen wordt gedeeld en samen gedragen, net als situaties die je zelf als heel ingrijpend ervaart als hulpverlener.

Verpleegkundige Griet Van Eycken, regio Tiel-Winge: *“Bij een wederzijds vertrouwen kan je ‘samen zorg dragen’ voor de cliënten. Dit maakt dat er een gedeelde verantwoordelijkheid is. Je kan je openstellen voor andere invalshoeken. Overleg geeft me de veiligheid om mezelf in vraag te durven stellen, mijn visie te verruimen. Je kan elkaar aanmoedigen en bevestigen in moeilijke momenten, en last but not least: bij ‘zorg’ gewoon kunnen ventileren. Dit alles maakt het voor mij verrijkend.”*

Voor overleg kunnen onze medewerkers beroep doen op een hele waaier van collega's, en dit

tijdens verschillende momenten: teamoverleg, intervisiemoment, telefonische ondersteuning door consulenten opvoedingsondersteuning, enz. We stimuleren ook overleg met andere diensten die een specifieke expertise hebben opgebouwd, zoals de Centra voor Algemeen Welzijnswerk (CAW) voor partnergeweld, het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling (VK) en de Ondersteuningscentra Jeugdhulp (OCJ) als gemandateerde voorzieningen.

Samen met gezinnen, vooral in verontrustende situaties

In de contacten met ouders is het belangrijk om van bij het begin heel transparant te zijn over wat je hoort, ziet, denkt... Het uitgangspunt is dat ouders op elk moment het recht hebben om te weten hoe de hulpverlener de situatie ziet. We willen ouders onmiddellijk de kans geven om daarover met ons in gesprek te gaan. Hulpverleners en ouders hebben elkaar hard nodig om wat nodig is voor het kind te kunnen doen. Toch is het niet evident: *"Het is moeilijk om ouders te confronteren met vermoedens van mishandeling. Ouder zijn is immers een manier van leven. Je raakt aan iets waarin mensen heel kwetsbaar zijn."* (Baartman, 2012)⁴. We organiseren voor onze medewerkers een opleiding om moeilijke gesprekken te voeren met ouders en toch met elkaar in verbinding te blijven.

Het gaat nooit 'allemaal' fout in een gezin. We willen daarom echt de kaart trekken van het inzetten op krachten in een gezin, ook in situaties van verontrusting. Het is een basisvoorwaarde

voor een goede werkrelatie: tonen aan ouders dat je ziet waar ze in hun kracht staan of met hen naar nieuwe mogelijkheden daartoe zoeken. Vertrekken vanuit krachten maakt ouders sterker om met moeilijkheden om te gaan. Het gaat om krachten van ouders en kinderen zelf (wanneer loopt het goed, wat werkt voor ouder en kind, hoe lukt het soms toch om rustig te blijven te midden van ervaren stress?) en ook om steun die gezinnen vinden bij mensen uit hun netwerk (een babbel met de onthaalmoeder, de buurvrouw die even op de baby past als papa de oudste naar school brengt, ...).

“ We willen inzetten op krachten in een gezin, ook in situaties van verontrusting. Het is een basisvoorwaarde voor een goede werkrelatie. ”

De methodiek 'signs of safety' zet hier uitdrukkelijk op in. Er wordt gezocht naar een (moeilijk) evenwicht tussen de veiligheid voor een kind en het versterken van een gezin en zijn netwerk. Zelf werken we niet actief met deze methodiek⁵, maar hij is sterk inspirerend voor ons handelen.

In concrete situaties merken we dat het voor onze medewerkers niet altijd vanzelfsprekend is om mee te stappen in dit verhaal, en vooral te vertrouwen op de krachten van een gezin. Daar spelen uiteraard meerdere redenen een rol. We kennen een geschiedenis waarin hulp heel sterk een aanbod was en is van professionelen. We kennen deze mensen, hun organisatie en weten

4 Goed aangepakt. Gesprekken over beroepsethiek bij kindermishandeling. Kole et al. (red.), 2012.

5 Turnell, A. and Edwards, S. (1999). *Signs of Safety: A safety and solution oriented approach to child protection casework*, New York: WW Norton. Zie ook het artikel van Jan Tibo, verder in dit nummer.

wat we ervan kunnen verwachten. Het evenwicht in verontrustende situaties is vaak wankel: de balans tussen draagkracht en draaglast kan snel omslaan door kleine, onverwachte gebeurtenissen. En in onze dienstverlening aan het gezin zetten we het perspectief van het heel jonge kind (tussen 0 en 3 jaar) sterk op de voorgrond. Het kind zelf heeft daar immers nog weinig mogelijkheden toe.

En toch... We eindigen met een citaat van Baartman: *"We staan al snel omarmend en beschermend om een kind heen, met de rug naar de ouders toe. Dat werkt echter averechts. Het maakt dat de ouders zich afsluiten. Er moet een wisselwerking op gang komen: je toont oprech-*

*te interesse in de ouders, die vervolgens aangeven dat je hun privéterrein mag betreden. Dat maakt dat je nog wat dichterbij komt, en dat maakt dat ze je weer verder toelaten. Zo kun je beter hulp verlenen."*⁶

Kansen voor kinderen en hun ouders

Omgaan met (vermoedens van) kindermishandeling is niet vanzelfsprekend. Met al onze medewerkers zoeken we naar mogelijkheden om wel te handelen, te durven handelen, waardoor we kansen kunnen scheppen voor kinderen en hun ouders.

6 Goed aangepakt. Gesprekken over beroepsethiek bij kindermishandeling. Kole et al. (red.), 2012.